

načini "zdrav i snažan elemenat koji u sebi još uvek ima toliko energije da naciji pruži ono, što treba i može dati". Smatrao je da su Muslimani većinom poislamljeni pravoslavci dakle Srbi, "pa onda u mnogo manjoj meri osmanlijski doseljenici i poturčenjaci drugih bližih narodnosti, katoličke veroispovesti". I po njemu je pet stotina godina islama ubilo "osećaj nacionalne svesti", dok je socijalni okvir islama "nemoguć i apsurdan". Rešenje pitanja Muslimana video je u socijalnoj, a ne religioznoj "dezislamizaciji", čime bi se sprovela njihova nacionalizacija jer, kako kaže, "oni su naši, potpuno naši". Primećivao je da su sačuvali mnogo slovenskih kulturnih elemenata koji su "mnogo čistiji od onih refleksa, koji su preostali u nama", pa je predlagao ukrštanje pravoslavnih i katoličkih porodica s muslimanskim kako bi se "potpunije sačuvao ovaj naš rasni elemenat" (Mitrinović, 1926).

Bilo je i autora koji su tvrdili da su Muslimani "čista naša krv, jer su, prezirani od Turaka, najčistije sačuvali idiom našeg jezičnog narečja" (Jovanović, 1936), kao i onih po kojima bi Muslimani trebalo da u saradnji sa Beogradom ostvaruju svoje ciljeve. Jedan autor beleži: "Iako postoji diferenciranje školovanih Muslimana i na Srbe i na Hrvate, pravoslavni Srbi su vazda smatrali ne samo sandžačke, već i sve bosansko-hercegovačke Muslimane Srbima". Uz to naglašava da to nije bilo iz trenutnih, političkih razloga, "već iz mnogo dubljih uzroka trajne, sudbinske povezanosti obeju narodnih grupa, koje su po mnogo koječemu bliže jedna drugoj nego što je to slučaj sa ostalim delovima jugoslovenske nacije", to su "jednokrvna braća" (Jako srpstvo...i tako dalje. 1939).

"POTURICA GORI OD TURČINA".

Danas je uglavnom zaboravljen stereotip o Muslimanima koji su se osećali većim Turcima od samih Turaka. Nekada je međutim bio veoma zastupljen. Pisalo se o "poturicama" koji sebe "uračunavaju u prave i bolje Turke od Osmanlija", koje preziru "kao divljake i neke varvare", pa "računaju da su od bladorodnije krvi, no što je sam Sultan, koji je se sa Osmanliama od nekud iz Azije ovamo u njihove zemlje došunjao" (Milojević, 1872), ili da "muhamedovski Srbi" već u prvom kolenu gube srpsku narodnu svest dok "muhamedovski" Bošnjaci "pokazuju isti grozni primer" i "drže da su oni 'kao Turci' neka osobitost i da su mnogo bolji od svoje hrišćanske braće, ma da su u stvari mnogo gori, i to odmetnici i lenjštine" (Gopčević, 1890). Početkom veka autori su beležili da više nego i katoličanstvo, "muhamedanstvo je od goreg uticaja" na nacionalnu svest, da je ono "toliko odrodilo narod da Srbi Muhamedanci smatraju sebe za prave Turke i kad hoće jedan drugog da nagrde, reknu mu: 'Baš si pravi osmanlija'" (Stojanović, 1920) ili da su se "poturice" napravili "ak-turcima" i verovali da su "bolji Turci od Osmanlija", odnosno da "narodna masa bosanskih muhamedanaca oseća se kao Turčin", pa kod njih nema drugih osećanja "osim verskih i prema tome psevdoturkih" (Cvijić, 1910). Beležilo se da su Muslimani, da bi "podelili odgovornost i težinu zbog promene vere", više od pravih Turaka "navaljivali na hrišćane" da i oni prime islam (Hadži-Vasiljević, 1924), odnosno da je uzrečica "poturica gori od Turčina" opravdana, jer je islamizacijom dobijena "jedna posebna kasta, zasebna vrsta 'turaka' koja je delimično ostala 'potpuno slavenska, s muhamedanskom religijom i sa svim onim rđavim i dobrim nasleđstvima od ranije', zbog čega su bili revnosniji čuvari islama, nego oni iz Carigrada zbog ekonomske prednosti koju im je davala islamska država (Mitrinović, 1926).

"NACIONALNO NEOPREDELJENI".

I pored ovakvih tvrdnji, čest je stav da su Muslimani bez nacionalne svesti, odnosno da njihova nacionalna pripadnost "nije rešena ni kod Srba, ni kod Hrvata, pa čak ni kod samih Muslimana" (Milanov, 1992), ili da male verske zajednice lako menjaju ubeđenja pa je kod bosanskih Muslimana "moguće za rok od nekoliko meseci primetiti radikalnu promenu kolektivnog mentaliteta. Oni su narod koji se okreće za pobednikom" (Ekmečić, 1992).

Još je Stojan Novaković krajem 19. veka pisao da su Muslimani "materijal, koji je drugima pao u ruke pre nego što je sam o sebi kakvu svest dobio", da "mutno misle o svojim vezama nacionalnim; ne razumeju i nemaju nikakva osećanja ni za prve najprimitivnije dužnosti prema narodu", "izlažu i svoj život misleći da to tako treba; misleći da su oni Turci; ili, još bolje, ne misleći ništa, već instinktivno i bez svesti čineći nešto, na što je, tradicionalnom politkom, duša njihova još od neznane mladosti upućena". Zaključio je da "neznanje naših poturčenjaka dotle ide, da oni nisu u stanju prevesti na turski kakvu misao ili refleksiju" odnosno da Bošnjak "ne razume jezik kojim Srbin iz Srbije govori" (Novaković, 1894). Ljuba Stojanović je verovao da se kod muslimanske omladine počela buditi nacionalna svest, ali da će dugo vremena proći "dok u masu proдре obrazovanje, i dok se oslobode uticaja glupih i neobrazovanih hodža, te mognu svi reći: 'baška din, baška krv'" (Stojanović, 1920). I Cvijić je mislio da "najprosvećenije i najprogresivnije prirode brzo će se vratiti svojoj narodnosti", "ostali malo docnije", kao i da je istorijska nesreća učinila da je "znatan deo bosanskih Srba promenio veru i izgubio narodno osećanje". Pišući protiv njihovog iseljavanja, upozoravao je da bi time nestalo "i njihovog srpskog jezika i njihove srpske fizičke konstitucije" jer bi se "potpuno pretopili u jedan azijski narod" – "to se nekada zvalo ispaštanjem zbog greha, a sada se zove socijalnim zakonom. Ali po tom istom zakonu oni bosanski muhamedanci, koji ostanu u Bosni, moraju se vratiti svojoj narodnosti" (Cvijić, 1910).

Aleksa Ivić je smatrao da su Muslimani u Bosni uglavnom neopredeljeni, da su pod uticajem škole neki postali Srbi, drugi Hrvati, dok ogromna većina ne usvaja ni jedno ni drugo ime. Po njemu, van sumnje je da su oni u većini potomci bogumila i da su "slavenskog porekla", čega su svesni, pa kako vera postaje privatna stvar pojedinca, oni "u sadašnjim prilikama neće moći ostati neopredeljeni ni spram srpskog i hrvatskog imena" (Ivić, 1922). I Mitrinović je smatrao da se Muslimani povode za nacionalističkim strujama i obeležavaju kao Srbi ili Hrvati, ali da je većina ostala nepristupačna novim